

окремих випадків. Але спроба ввести подібний закон і кваліфікувати його, зокрема, на рівні морального принципу для всього суспільства, безумовно, викличе відкритий і сильний протест. Може скластися думка, що українське суспільство страждає на відому радянську хворобу – живе за подвійними стандартами, але тепер вже не ідеологічними, а моральними.

Але погляд із середини пропонує дещо інше пояснення цієї ситуації – наявність певного негласного суспільного компромісу між державою, що прагне виконати вимоги європейської співдружності як умови приєднання до неї, та суспільством, яке має відповідний рівень розвитку свідомості й моралі, що ґрунтуються на його реальному становищі. А становище це таке: Україна й сьогодні є постколоніальною, посттоталітарною та постгеноцидною країною з усіма наслідками цих реалій [1; 3].

Для українців, безумовно, більш актуальною є проблема досягнення реальної рівності між чоловіками та жінками, ніж захист прав сексменшин. Українська жінка завжди була відносно вільною. Жіноча половина населення чи хоч би їй частина мала право на певну частку приватної власності, що забезпечувала їй деяку свободу в суспільстві. Найяскравішим прикладом тому є феномен материзни (наділу землі, який передавався по жіночій лінії від матері до доньки) [7]. Зокрема, це явище дозволило дослідникам кваліфікувати українське суспільство як толерантно налаштоване та компліментарне до жінки історично [10]. Очевидно, зокрема, завдячуючи подібним практикам сьогодні досить легко можна переконати українське суспільство вести діалог з приводу реалізації принципів рівноправ'я та рівності між жінками і чоловіками, не зважаючи на існування значної кількості противників зміни традиційних ролей «жінки-берегині» та «чоловіка – годувальника сім'ї», до яких належать як чоловіки, так і жінки.

І, зрештою, реальна демократія – це реалізована воля більшості при врахуванні, звичайно, думки (але не більше того!) меншості. До чого призводить процес домінування меншості над більшістю на прикладі західноєвропейських суспільств показав, зокрема, відомий російський філософ-дисидент А. Зінов'єв [5].

Визнаючи реальні ґендерні проблеми українського суспільства, вважаємо, що його сьогодні можна все ж кваліфікувати як, в основному, толерантне на тій підставі, що за всі пострадянські роки його існування ми не маємо прикладів етнічних конфліктів та відкритого протистояння на національному ґрунті. А це головна сфера серйозних конфліктів в постколоніальному середовищі. Немає і відкритої агресії в суспільстві по будь-якому політичному, економічному або загальнокультурному напрямку. Ґендерні ж проблеми поки що суспільною свідомістю витіснені на маргінес.

Що ж до позиції Заходу, зокрема, тиску Європарламенту на Україну в питанні прав ЛГБТ, тут на сьогодні немає однозначної відповіді. Захід повинен навчитися слухати голоси інших культур, які з багатьох питань знаходяться в іншому або, вірніше, у відмінному від Заходу відтинку історичного часу. Інакше наші взаємини з ЄС будуть часто наштовхуватись на непорозуміння та поразку, як то сталося вже із питанням вступу України до НАТО.

1. *Грабовська І.* Національні міфи в контексті сучасних українських реалій (філософсько-світоглядний аналіз): [монографія] / Ірина Грабовська. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, ДС Міланік, 2007. – 141 с. 2. *Грабовська І.* Колоніальна та постколоніальна модель світу: українська реальність / Ірина Грабовська // Українознавчий альманах. Вип. 1: Український образ світу: особливості у світовому контексті. – К., 2009. – с. 108–111. 3. *Грабовська І.* Концепти чоловічого та жіночого в постколоніальній культурі сучасної України: філософсько-світоглядний аналіз / Грабовська І. // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія». Вип. 20 (1). – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2010. – С. 96–101. 4. Звернення до Президента Януковича низки церковних діячів [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.communium.org.ua/dwnld/ukryaun-kouuch-gender.doc>. 5. *Зінов'єв А.* Пара беллум. Социологический роман // Зінов'єв А. Гомо советикус: [романи] / Александр Зінов'єв. – М.: Центр-полиграф, 2000. – 255–477. – (Першотвір). 6. *Кон І.* Сексуальне образование – глобальная задача 21 века / Игорь Кон // Ґендерний журнал «Я». – № 1(23). – 2010. – С. 4–9. 7. *Кривоший О.* Жінка в правовій культурі українського народу / Олександр Кривоший // Українки в історії. – К.: Либідь, 2004. – С. 10–18. 8. *Лоренс Ф.* Постколоніальне / Ф. Лоренс // Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; [пер. з англ. В. Шовкун, наук. ред. пер. О. Шевченко]. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – С. 323–324. 9. *Пушкарєва Н. Л.* Материнство как социально-исторический феномен (Обзор зарубежных исследований по истории европейского материнства) / Н. Л. Пушкарєва // Женщина в российском обществе. Российский научный журнал. – 2000. – № 12 (17). – С. 9–23. 10. *Стребкова Ю. В.* Ґендерна компонента сучасного українського суспільства (соціально-філософський аспект): автореф. дисерт. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук 09.00.03 / Юлія Стребкова. – К., 2007. – 20 с. 11. *Брайсон В.* Политическая теория феминизма / В. Брайсон; [пер. с англ. О. Липовской и Т. Липовской]. – М.: Идея-Пресс, 2001. – 304 с.

Наталія Іщенко

Філософські моделі «міфології» і «здорового глузду» як ґендерна проблема українського суспільства

У статті розглядається актуальне питання ґносеології філософії науки в контексті сучасних ґендерних теорій

The actual question of gnosiology in philosophy of science in the context of modern gender theories are analyzed.

Прискорення розвитку наук у ХХ ст., посилення їх теоретичного плюралізму, і, як наслідок цього, – зростання релятивізму і скептицизму, значно розширили спектр наукових проблем, що потребують свого дослідження, і серед них, як і раніше, все ще залишаються актуальними ґендерні проблеми.

Варто було б відзначити, що процес теоретичного плюралізму неможливий без розвитку ґендерної науки, без ґендерної освіти в суспільстві, оскільки основний аспект ґендерної рівності – політична емансипація жінок та створення державного механізму ґендерного паритету в Україні – все ще не реалізовані.

Науковий світ відреагував на ці обставини тим, що зосередив свою увагу на теоретичних проблемах наукового пізнання ґендеру, досліджуваних не лише в філософії, але й у психології, соціології, культурології тощо [8, с. 3–4].

В середині ХХ століття це привело до виділення окремих галузей дослідження – ґендерних досліджень та філософії науки, які широко використовують досягнення цих суміжних дисциплін.

У той же час науковці констатують, що багато фундаментальних наукових проблем, як і раніше, залишаються невирішеними. Серед них питання про критерії науковості теоретичного знання та ступені його об'єктивності й вірогідності [1].

В той же час ці питання починають активно досліджуватися в феміністській філософії, яка часто переймає цінні ідеї з інших дисциплін, різних традицій і галузей знання.

Дж. Мултон, С. Шервін, Дж. Аллен, І. Уїтбек та багато інших розглядають у своїх працях проблеми теорії пізнання в таких її підрозділах, як філософія науки, філософія мови, філософія літератури, філософія мислення [5, с. 85].

Феміністські філософи винесли на обговорення багато актуальних питань, наприклад: ґендерні особливості наукової діяльності, взаємозв'язок між об'єктивністю в науці і феміністськими цінностями, вплив цих цінностей на процес наукового пізнання тощо.

Є. Келлер стверджує, що можна говорити про виникнення нового спрямування в феміністській філософії – феміністську критику науки [2].

У цьому розумінні є доцільним розгляд таких типів філософського погляду, як міфологія і здоровий глузд, що безпосередньо пов'язані з феміністською уже адаптованою асоціацією маскуліності та фемінності з ірраціональністю [4, с. 168].

Так, у відомому випадку з грецьким філософом Фалесом із Мілета, описаному Гегелем в «Історії філософії» зверталася увага на те, що людина не здатна одночасно бачити і небо і землю, а саме так спершу були спрямовані два початкових погляди на всесвіт.

Міфологія виражала людські мрії і відносила людину в надхмарну височину ілюзій, здоровий глузд народжувався від властивого всім людям почуття реальності, прагнення людини володіти природним світом, розраховуючи, перш за все, на саму себе.

Вважається, що «здоровий глузд» страждає поверховістю, практицизмом; міфологія – відірваністю від життя. Перший зосереджений на вирішенні практичних завдань, друга – реалізує схильність людини «судити по собі» про оточення, що спричиняє «олюднення» об'єктивного світу – антропоморфізм. У даному контексті під міфологією розуміється не просто сукупність окремих міфів, а специфічна спрямованість інтелекту людей на інтерпретацію буття у цілому і місця в ньому людини. Як зазначається, відмінності між здоровим глуздом і міфологією досить наочні.

Міфологія здатна одухотворити фізичну реальність, здоровий глузд «виділяє» людину з зовнішнього світу. Перша керується глибокими емоційними переживаннями, що призводить до створення «іншої» реальності. Другий – продукт людської розсудливості, форма узагальнення практичного досвіду. Як зазначають науковці, «Міфологічне мислення – це зіткнення життя з життям» [10, с. 18]. Наочні емоційно насичені образи міфології формуються в основному несвідомо, інтуїтивно. Уявлення здорового глузду виникають від узагальнення повсякденного досвіду і прагнуть перетворитися у більш свідомі та точні поняття. Таким чином, розсудливість і міфологія спираються на різні людські здібності і виконують різні функції, що визначає істотні відмінності змісту.

Здоровий глузд використовує споконвічно притаманне людині почуття реалізму. Призначення міфів – емоційна насиченість опису безпосередньо пережитих життєво важливих подій.

Хоча, як відомо, з розвитком філософії її раціональний характер посилювався, міфологічна орієнтація в ній ніколи не зникла. Варто також відзначити, що «здоровий глузд» і «міфологія» завжди залишалися (і залишаються

дотепер) важливими складовими «повсякденного» мислення. Варто зазначити, що коли в кінці XVII ст. Джейн Остен писала «Розум і чуттєвість» «Sense and Sensibility», то, заявляючи у самій назві проблему дихотомії «раціональне / чуттєве», вона користувалася словом «sense», а не «reason» («sense» у перекладі з англійської – здоровий глузд «practical wisdom»). Тобто, якщо Локк писав про розум, користуючись англійським словом «reason», то Джейн Остен апелює до «sense», тобто ставить питання про «розумний» аспект повсякденного життя людини [7, с. 140].

У феміністських тенденціях, що виникають наприкінці XVIII ст. назва роману так само звучить вельми примітно, оскільки вона відображає одну з основних ґендерних бінарних опозицій – «логічність – інтуїтивність».

Специфіка співвідношення раціонального, емоційного та інтуїтивного в свідомості жінки є однією з пріоритетних тем у феміністській філософії протягом останніх десятиліть. К. Мак Міллан, наприклад, упевнена, що інтуїтивне знання не є якоюсь ірраціональною, магічною силою і чистим суб'єктивізмом. Інтуїція – це також певний спосіб існування знань, але одержаний іншим шляхом: «Інтуїтивна форма – це така форма знання, котра також має на увазі роботу розуму, але різниця у тому, що ця форма знання не може бути почерпнута із книг та теорії, а лише з досвіду» [3, с. 40]. Дослідниця вважає, що ставлення до інтуїтивної здатності жінок, як до сумнівного способу пізнання, є симптомом більш загального упередження проти ненаукових форм знання.

Слід сказати, що сьогодні в науці, як правило, не запечується концепція відмінності чоловічого і жіночого досвіду, більш того, доводиться необхідність взаємодії і взаємозбагачення маскулінного і фемінного досвідів. Часто специфіка жіночого мислення пов'язується науковцями із особливостями жіночого досвіду: знання жінок набуваються не через теорії, а через досвід, особливості переживання. Останнє, в свою чергу, розглядається дослідниками в руслі материнства і сімейного життя.

В той же час багато феміністок постмодерністської орієнтації вважають, що відмінності в сексуальності також породжують різні види мислення [6, с. 179].

Плюралістичні тенденції в описах способів мислення, безумовно, пов'язані з загальними постмодерністськими «децентралізуючими» тенденціями в світогляді та ментальності людей наприкінці XX ст. У той же час і нині багато філософів вважають, що девіз людського пізнання – «порядок над усе» і що саме жінка несе з собою і в собі хаос, а чоловік, як «упорядкована і цілеспрямована система», не терпить хаосу ані зовні, ані усередині себе.

Орієнтована на раціоналізм, «реалістична» позиція по відношенню до пізнання відкидає багато феміністських композицій через їхню часто суперечливу природу, тобто, стверджується: раз вони настільки нелогічні, що з першого погляду видно їх неспроможність працювати в реальному житті, то немає необхідності серйозно їх обговорювати.

З точки зору соціального, політичного звучання, необхідно зазначити, що феміністська методологія закликає шукати і в особистому досвіді політичне значення («Особисте є політичне»).

Чому ж настільки складно займатися феміністичними дослідженнями і при цьому сподіватися на повагу колег з «нефеміністичного» табору. Чи можливо обговорювати феміністичні питання, не викликаючи при цьому зневагу філософів-чоловіків, не претендуючи на вичерпну відповідь? Гадаємо, що ці питання деякою мірою емпіричні.

У сучасній філософії і соціології науки прийнято вважати, що сприйняття чи спрощення наукової теорії потребує значного накопичення фактів.

Тим більше це стосується оцінки світоглядних підходів, більшість із яких були сформовані ще в античній філософії, а в подальшому лише уточнювалися. Саме Платон і Арістотель, як неодноразово доводилося вченими, ввели і обґрунтували андроцентристський підхід до ролі жінки в культурі, суспільстві і політиці [9, с. 399]. Емпірико-логічну «перевірку» феміністичних філософських концепцій помітно ускладнює той факт, що в «сприйнятті» (розумінні, інтерпретації) філософських концепцій помітну роль відіграють соціокультурні і особистісні фактори. Як відомо, історико-філософський аналіз проводить не абсолютно безпристрасний спостерігач «з точки зору вічності», а дослідник, який не здатний повністю відволіктися від пристрастей свого культурного і наукового оточення, від звичної системи світоглядних і методологічних уявлень, від власних припущень з приводу аналізованої проблеми.

Очевидно, головним критерієм порівняння і оцінки окремих філософських поглядів є визначення їх місця в подальшому розвитку наукових знань взагалі. Це місце сучасники можуть відчувати інтуїтивно, але його осмислення відбувається, як показує історія, *post factum*.

Безумовно, порівняння філософських поглядів за їхніми ролями в культурі людства досить складне і потребує багато часу.

Щодо ґендеру і філософії науки, то феміністичні дослідження знаходяться на рівні помітних досягнень в різноманітних галузях знання, в неадекватному інтелектуальному духу та інтересам епохи, стану інших галузей духовності (мистецтва, літератури, релігії) і одночасно відкривають для науки, культури та соціального життя нові перспективи.

1. *Hawlyn D.* History of epistemology // Encyclopedia of philosophy. – New York: Mc Millan. – 1967. – P. 8–38. 2. *Keller E. F.* Feminism and science // Signs: Journal of Women in Culture and Society. – 1982. – V. 7. – № 3. – P. 589–602. 3. *Mc Millan C.* Women, Reason and Nature. Some Philosophical Problems with Nature. – New Jersey: P. Unity. Press., 1982. 4. *Sloyd I.* The Man and Reason: «Male» and «Female» in Western Philosophy. New York and London: Soutledge, 1993. 5. *Women, Knowledge and Reality: Explorations in Feminist Philosophy.* – 2005. 6. *Брайсон В.* Политическая теория феминизма. Введение / В. Брайсон. – М.: Идея-Пресс, 2001. 7. *Власова Т. И.* Формирование гендерных стереотипов в западноевропейской философии / Т. И. Власова. – К.: Темза, 2006. 8. *Оксамитна О.* Гендерні відносини кризь призму громадської думки в Україні і світі / О. Оксамитна // Гендерна перспектива / упор. В. Агеєва. – К.: Факт, 2004. – С. 3–4. 9. *Феминистическая критика и ревизия истории политической философии.* – М.: РОСИТН, 2005. 10. *Франкфорт Г., Уилсон Дж. и др.* В предверии философии: духовные искания древнего человека / Г. Франкфорт, Дж. Уилсон. – СПб.: Амфора, 2001.

Ірина Ковальчук

Гендерні стереотипи як перешкода на шляху досягнення гендерного паритету в українському суспільстві

У статті проаналізовано зміст та причини поширення ґендерних стереотипів в українському суспільстві. Зосереджено увагу на необхідності розвитку рівноправних партнерських стосунків між жінками та чоловіками в усіх сферах суспільного та сімейного життя.

In the article the content and reasons of distributing of gender stereotypes in the Ukrainian society are analyzed. The main attention is concentrated on the necessity of developing of equal partnerships between women and men in all areas of social and family life.

Гендерні дослідження, які були започатковані в Америці ще в 40-х рр. ХХ ст., спершу мали вигляд виключно жіночих студій, в Україні розпочалися на початку 1990-х рр. Значно вплинули на становлення жіночих досліджень перші (1993–1995 рр.) Всеукраїнські конференції найбільших жіночих організацій – Союзу українок, Жіночої Громади, Спілки жінок України. У різних сферах соціогуманітарних досліджень виходять перші монографічні дослідження з урахуванням ґендерного підходу. Розробляються питання: ґендер в політиці (Т. Мельник, І. Жерьобкіна), ґендер і демократія (Л. Смоляр), аналіз сучасних ідеологій сім'ї та формування ґендерної політики (Т. Журженко), ґендерні підходи в соціології (Н. Лавриненко), аналіз міжнародних документів з прав жінок (К. Левченко) тощо.

В Україні ґендерні дослідження вже інтегровані в систему вищої освіти, починають включатися в сферу початкової та середньої освіти. Розповсюдження результатів ґендерних досліджень у значній мірі сприяє розвитку рівноправних партнерських стосунків між жінками та чоловіками в усіх сферах суспільного та сімейного життя.

Незважаючи на позитивний досвід впровадження ґендерного компоненту в освіту та науку, ще досить часто в системі освіти побутують стереотипи дискримінаційного характеру, які впливають на формування світогляду юнаків та дівчат. Зокрема, це наявність ґендерної сегрегації при викладанні певних навчальних дисциплін, наприклад, курсів трудового навчання, існування ґендерних стерео-

типів у низці шкільних підручників, «фемінізація» педагогічних кадрів сучасної освіти і т. п. Наявність проблем ґендерного характеру в українському суспільстві робить виключно актуальною потребу їх дослідження. Основні завдання дослідження: виявити соціальні стереотипи, зрозуміти наслідки їх згубного впливу на суспільну свідомість, попереджати ризики існуючих стереотипів.

Сучасна європейська держава базується на верховенстві прав людини та громадянина, і саме це є провідним принципом державної політики. Українська держава, як свідчить ціла низка документів міжнародного рівня, також взяла на себе зобов'язання забезпечити належний механізм реалізації прав людини, в тому числі забезпечення ґендерного паритету та втілення його у життя суспільства як загальноприйнятну й необхідну норму суспільного існування [5, с. 6].

Побутування в сучасному українському суспільстві ґендерних стереотипів є однією із найбільш гострих соціально-психологічних проблем для України. У першу чергу, вони стосуються установок в оцінці поведінки чоловіків і жінок, а їхня архаїчність призводить до виникнення конфліктів між представниками протилежної статі та поглиблення психологічного дискомфорту особистості внаслідок підкорення соціальним очікуванням. Під ґендерними стереотипами, як правило, розуміють усталені, стійкі форми сприйняття й оцінки особистісних якостей та поведінки чоловіків та жінок. У суспільній свідомості ґендерні стерео-